

Rapport fra et forprosjekt om kvensk byggeskikk

Bakgrunn:

Bakgrunn for arbeidet var at det finnes lite informasjon om kvensk byggeskikk i Nord-Troms. Vi vet ikke hva som eventuelt er kvensk og hva som er kommet andre steder i fra. Videre ønsket vi å se på om hvordan vi skulle ivareta kvensk kultur i fremtidig boligplanlegging og boligbygging.

Deltakere:

Rune Benonissen, kommuneplanlegger, Nordreisa kommune
Beate Brostrøm, samfunnsplanlegger, Halti næringshage
Geir Lyngsmark, arkitekt
Odd Erik Hansen, leder i badstueforeningen i Nordreisa
Johanne Sommersæter, koordinator, Halti kvenkultursenter

Seminar om kvensk byggeskikk:

I forbindelse med Baaskifestivalen 2009 ble det avholdt et seminar i kvensk byggeskikk hvor Ingebjørg Hage holdt foredrag om kvensk byggeskikk i Nord-Norge, med spesiell hovedvekt på Nord-Troms. Birger Nesholen holdt foredrag om røykbadstuer i Finnskogen og Finland og arkitekt Geir Lyngsmark fortalte om tankene bak Halti II prosjektet.

Konklusjonen som ble trukket var at man vanskelig kan si ekstakt hva som er kvensk byggeskikk, men at det finnes detaljer på bygninger som man kan si er kommet med den kvenske innvandringen.

Badstue og badstuetradisjoner i Nord-Troms:

I 2003 kom det en rapport om badstue og badstuetradisjoner i Nord-Troms, den ble utgitt av Norveg AS v/ Odd Rudberg. En del av opplysningene nedenfor er hentet fra denne rapporten. Bruken av badstua har lange tradisjoner i området her og vi vet imidlertid helt sikkert at røykbadstua er kommet med de kvenske innvandrerne hit. Det gjelder både bygget og tradisjonene rundt bruken av badstua. En del av tradisjonene lever enda, men noen er i ferd med å gå i glemmeboken. Men det er ikke tvil om at badstua fortsatt er en identitetsskaper og et kulturminne her i Nord-Troms.

Evakueringen og nedbrenningen av bygningene i Nord-Troms under krigen førte også til at badstuene forsvant, så det er derfor få badstuebygninger igjen. Vi har ikke i dette forprosjektet brukt muntlige kilder, men baserer oss på de få skriftlige kildene som finnes.

Rapporten forteller videre at badstua var ofte den første bygningen som ble satt opp på gården og at den kostet rundt 60 kroner på 1900-tallet.

I Nordreisa var det badstuer på hver eneste gård oppover dalen, men nede ved sjøen var det bare noen få badstuer på hvert sted. Her var det vanlig at naboer kom sammen og tok badstue der det fantes. I Nordreisa var det også vanlig med røykbadstuer. I Storvik var det en fellesbadstue. Kvinner og jentunger tok badstue sammen og menn tok badstue sammen med guttungene. I en historie fra Sør-Varanger står det at det varme vannet ble varmet opp i en gryte utenfor badstua. I Nordreisa har det ikke vært tradisjon å bruke ordet sauna, som brukes for eksempel i Øst-Finnmark.

Man kan si at badstua var en sosial møteplass, her traff man naboene og utvekslet nyheter. I badstua ble det snakket finsk (kvensk) og en informant til en film som vi har laget, uttrykte at det var fordi ungene ikke skulle forstå alt. Etter badstua drakk de kaffe.

Arja Sajonmaa skriver i sin bok *Sauna* at folkesaunaen var en kjær og folkelig tradisjon i Finland og at det var virkelig et stykke genuin finsk kultur. Her i Nordreisa betalte man litt for å ta badstue hos den av naboene som hadde det. Etter hvert som alle fikk bademuligheter hjemme hos seg selv, ble det slutt på å ta badstue hos andre her i Nordreisa. Flere bygde badstuer i sine egne hjem og dermed ble bading i badstue forbeholdt egen familie. Man kan si at når den kvenske felles badstuetradisjonen forsvant, så ble også et kvensk samlingspunkt borte.

Arja Sajonmaa skriver videre om steinene i saunaen, at de skulle plukkes på stranden, helst under vann. De som ble plukket i vannkanten og litt under, var de beste. Löyly kalles det vannet som ble helt på steinene, og det skulle gjøres på en spesiell måte. Odd Erik Hansen, som er leder i badstueforeningen kan fortelle at man skal høre vannet renne ned før det nådde steinene. Han forteller videre at det her i Nordreisa var tradisjon å bruke ris fra rognetreet. Han tror det kan ha sammenheng med at bjørka ble brukt til avstraffelse og derfor skulle den ikke brukes i badstua. Men det var ellers vanlig å bruke både selje og bjørk til badstuelimer. Kiuas var i følge Sajonmaa steinene som det ble kastet löyly på. I følge "Ei røykbadstue i Reisadalen – en del av den kvenske kulturen" av Gunn-Lill Johansen, ble dampen fra vannet kalt *löyly* her i Nordreisa og steinene kalt *givassen*.

Vår drøfting:

Vi i arbeidsgruppen drøftet hvordan vi kunne finne et spennende prosjekt som fremmet kvensk kultur og byggeskikk i framtidig boligplanlegging. Det var ikke enkelt å finne et helt bygg som man kan si var bygget i kvensk byggeskikk, uten de detaljene som er nevnt tidligere. Vi valgte derfor å satse på folkebadstua fordi vi mener den fremmer kvenske tradisjoner og kvensk kultur.

Vi ble enige om å lage en skisse for "Reisabadstua" som en fellesbadstue som for eksempel kan plasseres i et boligområde, hvor beboerne i felleskap eier, forvalter og vedlikeholder badstua. "Reisabadstua" skal også kunne plasseres både nær vann og i områder hvor det ikke er elver og vann, ut i fra tanken om at saunaen i Finland brukes overalt, uavhengig av om der er vann eller ikke.

Vi ble enige om å engasjere Geir Lyngsmark, som er arkitekt, til å lage en skisse til Reisabadstua og det ble laget noen kriterier for arbeidet. Vi gikk ut i lokalavisen og ba folk komme med innspill til Reisabadstua og oppfordret også bygdelag til å vise eventuell interesse for å ha en slik badstue i sitt nærområde. Odd-Erik Hansen, som leder badstueforeningen, skulle under arbeidet med skissen, komme med innspill.

Resultat av forprosjektet:

Arbeidsgruppen fikk seg forlagt et skisseprosjekt som ble godkjent og Beate Broström laget en skisse av Reisabadstua i et miljø med utestamp og bål plass. Det kom

henvendelser fra grendelagene i Sappen og Straumfjord med ønske om en slik badstue i bygder. I Straumfjord ønsket man badstua i tilknytning til grendehuset.

Konklusjon:

Arbeidsgruppen anbefaler at Halti kvenkultursenter finner en produsent som ønsker å bygge en prototype av Reisabadstua etter skisse som er laget.

Nordreisa kommune søker Husbanken om tilskudd til materialer til to Reisabadstuer som bygdelagene i Sappen og Straumfjord selv setter opp på dugnad. Det må inngås avtaler med bygdelagene både om eierskap, oppsetting og vedlikehold.

Arbeidsgruppens anbefaling om at begge bygdene får Reisabadstua er begrunnet i at revitaliseringen av kvensk kultur er ennå skjør og det er derfor ikke ønskelig å avslå bygdelagenes ønsker å revitalisere kvensk kultur, siden det er bare to bygdelag som har ønsket badstua. Hadde det vært flere bygdelag som meldte sin interesse, kunne man valgt ut et av dem med loddtrekning.

Halti kvenkultursenter 15. september

Johanne Sommersæter